ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№12
2025

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 770 sahifa,
2-dekabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CODEРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Yangi O‘zbekiston sharoitida ayollar ijtimoiy faolligini oshirishda psixologik motivatsiya va o‘z-o‘zini rivojlantirish strategiyalari 26
Xuseynova Abira Amanovna

Pragmalinguodidactic Principles in Teaching English for Philologist Students and their Application in Intercultural Communication 31
Arzieva Bibi-Sanem Aynazarovna

Metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan biologiya o‘quv materiallarini loyihalash, joriy etish va samaradorligini baholash 35
Abdurasulova Gulrux Habibullayevna

Oligofreniya holatida neyropsixologik tashxislar qo‘llanilishining umumiy masalalari 40
Akramov Dostonbek Ikromjon o‘g‘li, Xojialiyeva Sarvinoz Elyorjon qizi

Oliy ta’lim muassasalari talabalarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish pedagogik muammo sifatida ... 44
Asatova Dildora Aslamovna

Ingliz tili o‘qish ko‘nikmalarini takomillashtirishda autentik manbalarning roli 49
Bekmuratova Nargiza Arislanbayevna

Insultdan keyingi nutqni tiklashda logopedik reabilitatsiya va nevrologik muolajalar integratsiyasi 52
Boltaboyeva Xurshida Sharofiddinovna

The Concept of Symbols in Linguoculturology 56
Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi

Buyuk ipak yo‘li xalqlari o‘rtasidagi pedagogik va madaniy aloqalarning vujudga kelishi 59
Mirxalilova Nargiza Akbarovna

Bo‘lajak tarbiyachilarni bolalarni nutqini o‘stirishga bo‘lgan kasbiy-pedagogik tayyorgarligini o‘stirish 63
Mitaliboyeva Dildora

Koxlear implantli bolalarning eshituv–nutqiy faolligini oshirishda differensial yondashuv asosida korreksion-pedagogik ish 66
Nartayeva Shahnoza Yulchibayevna

Fasilitatsion yondashuv asosida kichik maktabgacha yoshdagi bolalarda adaptiv ko‘nikmalarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlari 71
Normatova Nilufar Komilovna

Boshlang‘ich sinflarda disgrafiyasi bo‘lgan o‘quvchilarda yozish kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari (XIX–XXI asrlarda) 76
Qaxxorova Saidaxon, Mamarajabova Zulfiya

Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar orqali olimpiya ta’limini rivojlantirish: yoshlar orasida axloqiy va jismoniy madaniyatni oshirish 80
Qodirov Jurabek Mamatsimonovich

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sun’iy intellekt bilim va savodxonligini rivojlantiradigan innovatsion jismoniy-interaktiv o‘yinlar: pedagogik model 83
Quvonova Nodirabegim Shavkat qizi

“Sab’ai sayyor” asarida qo‘llangan onomastik birliklar haqida mulohazalar 87
Gadayev Oybek Yaxshiboyevich, Ravshanova Sharbatoy Rahmatilla qizi

Ijtimoiy tarmoq shifokorlarining masofaviy konsultatsiyalari shaxs psixikasi va salomatligiga ta’siri 91
Askarova Nargiza Abdivaliyevna, Ravshanova Zarnigor Daminovna

Talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda innovatsion ta’lim texnologiyalari va interfaol metodlardan foydalanish 95
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o‘g‘li

Innovatsion ta’lim texnologiyalari orqali pedagoglarning kreativligini rivojlantirish 99
Saydullayeva Gulasal Umidjon qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalar motorikasini rivojlantirishning standart modeli 102
Sirojiddinova Xamidaxon Xasanboy qizi

Bo‘lajak o‘qituvchilarning shaxslararo munosabat kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 106
Turg‘unova Gulnoza Muhammadjonovna, Xodjiyeva Mahliyo

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Shaxsdagi mehnat motivatsiyasi samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi korrelyatsion bog'liqliklar tahlili 109
Xusanov Samariddin Maxmadaminovich

Auditoriyadan tashqari musiqiy mashg'ulotlarni art-terapiya yordamida tashkil etish asoslari 112
Yarashev Jo'rabek To'rayevich

Формирование творческого мышления школьников на уроках музыки 117
Габдульманова Ильнура Минисламовна

Теоретико-методологические основы коллаборативного обучения, кооперативных подходов и интерактивных педагогических методов 119
Жураева Мафтуна Бахтиёр кизи

Педагогическое колесо как инструмент формирования цифровой компетентности будущих педагогов дошкольного образования 124
Уразова М. Б., Усманова У. Б.

Особенности гражданского воспитания обучающихся в системе "школа–махалля" в Узбекистане 130
Хайдаров Шавкат Шамсиддин угли

Педагогические условия формирования языковой грамотности у учащихся с тяжелыми нарушениями речи 135
Юсупова Зулайхо Бахром кизи

Valeologik tarbiyada o'yin texnologiyalarining ahamiyati 139
Berkinova Charos Islomovna

O'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasi tushunchasi, mazmuni va shakllanishi 142
Buvorayeva Gulruh Shoikrom qizi

Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvi asosida o'qitishning didaktik imkoniyatlari 145
Cho'tboyeva Munisxon Eshpo'lat qizi

Tabiatga muhabbat: maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar va o'yinlar orqali ekologik tarbiya 150
Ergasheva Umrinisso Komilovna

Zamonaviy ta'lim – talabalar ijtimoiy intellektini shakllantirsh omilidir 153
Ermatova Gulnoz Pirimovna

O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'qitishda pedagogik texnologiyaning o'rni 156
Gazibekova Feruza Hakimovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining raqamli texnologiyalar muhitida tanqidiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi 159
Haydarova Feruza Haydar qizi

Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlar va sifatlarni shakllantirish mexanizmi 162
Jumanazarova Dilnoza Umurzaqovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda interfaol metodlarni qo'llash texnologiyasi 165
Jumayeva Malika Aliyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarda kasbiy-nutq madaniyatini rivojlantirish 168
Lutfetdinova Ra'no Xusnetdinovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik rivojlanishga zamonaviy yondashuvlar va jahon tajribalari 172
Masharipova Barno Erkin qizi, Adilbayeva Dilnoza Adilbay qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida til o'yinlari texnologiyalarining nazariy asoslari 175
Masharipova Dilfuza Muxammatjon qizi

Maktabgacha ta'lim tarbiyachisi pedagogik faoliyatining o'ziga xosligi 178
Muhammadiyeva Feruza Turakulovna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda aksiologik yondashuvdan foydalanish metodikasi 181
Muhiddinova Munira Xayrullayevna

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi 184
Narzullayeva Sevara Omonovna

O'qituvchining muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 187
Nizamova Nodira Paxritdinovna

Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetentligini rivojlantirishning mazmuniy izohlanishi 191
Oysha Qurbonova, Nodira Abduraimova

Boshlang'ich ta'limda Finlandiya tajribasi 195
Nodira Sherboyeva

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kutubxonachi kutubxona-axborot xizmati jarayonining yetakchi ishtirokchisi sifatida 198
O'ktam Nosirov

Pedagogik ta'lim transformatsiyasida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi 204
Rustamova Shoxista Omonjonovna

Globallashuv sharoitida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish masalalari 208
Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li

Talabalarga ingliz tilini o'qitishning zamonaviy innovatsion texnologiyalari 212
Sa'dullayeva Rushana

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish 215
Saidova Dilbar Erkinovna

Pedagog xodimlarda tolerantlik namoyon bo'lishining determinantlari 218
Sattorova Maxliyo Dilmurod qizi

Kreativ metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ tafakkur va fikrlashni rivojlantirish 223
Sultonboyeva Baxriniso Ilhomjon qizi

Artpedagogika texnologiyalaridan foydalanib maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish metodikasi 226
Xolmatova Fotima Baxtiyor qizi

Boshlang'ich ta'limda yashil kompetensiyalarni shakllantirish yo'nalishlari 229
Yaqubova Shoira Tog'aymuratovna

Emotsional intelektni rivojlantirishning nazariy asoslari 233
Yarmatov Raxmboy Baxramovich

Boshlang'ich ta'limda o'quv veb-saytlari orqali til kompetentligini rivojantirish 239
Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna, Muxammadjonova Diyorabonu Muzaffarjon qizi

Языковые изменения в русском языке XXI века: исследование новых слов, сленга, интернет-коммуникации, влияния англицизмов и глобализации на современный русский язык 242
Марупова Дилфуза Давроновна

Oliy ta'limda talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatining maqsad va vazifalari 247
F. R. Xosilova

Boshlang'ich ta'lim texnologiya darslarida o'quvchilarni tabiiy materiallar bilan ishlashga o'rgatish 251
Kambarov Nodirjon Sattarovich, Nasirjanova Feruzaxon Alixon qizi

Boshlang'ich ta'limda STEAM yondashuvining qo'llanilishi va uning samaradorligi 256
Abdulazizova Yulduz Abdujabbor qizi

Tabiiy fanlarni o'qitishda STEAM yondashuvi asosida kreativlikni rivojlantirish metodikasi 259
Abdullayeva Dilrabo Fayzulla qizi

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarda shaxs ma'naviy qiyofasini shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari 262
Aliyeva Zuxra Tursunboyevna

Yosh avlodni madaniy-tarixiy yondashuv asosida tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy muassasalarning o'rni 265
Aripov Shokirjon Olimovich

Ta'limda yangi texnologiya: 4K modeli va uni amalga oshirish yo'llari 268
Avliyoqulova Nasiba Choriyevna

Badiiy-tarixiy materiallarni ta'lim jarayoniga integratsiyalashning metodologik asoslari 272
Baratov Baxtiyorjon Qodirovich

Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashishida o'yinning roli 275
Barno Masharipova Erkin qizi, Zuhrobova Mahliyo Abdulatif qizi

Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida integrativ yondoshuvdan foydalanish texnologiyasi 278
Ernazarova Laylo Abdusaitovna, Saidahmadova Gulrux Farrux qizi

Bo'lajak tarbiyachilarda metarefleksiv fikrlashni rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari 284
Ismailova Nilufar Isroildjanovna

Semantic and Cross-Cultural Features of Food-Based Idioms in Karakalpak and English Languages 289
Jiemuratova Gulistan Koshkinbaevna

Filolog talabalarida mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishni rivojlantirishda metakognitiv yondashuvlarning didaktik mexanizmlari 292
Jo'rayeva Dilnoza Ro'zimat qizi

Rivojlantiruvchi sohalar kompetensiyalariga integratsion yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyasini rivojlantirish 296
Jo'rayeva Zilola Sayfiddin qizi

Psixologlar kasbiy komponentlarini rivojlantirishda matematik usullardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari 302
Kuziyeva Dilnura Dilmurotovna

O'zbekiston metodik maktabida sotsiolingvistik kompetensiyani shakllantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili 306
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna

Maxsus pedagogika fanlarini o'qitishning nazariy-metodik asoslari 313
Maqsudova Nodira Alijonovna

Maktabgacha yoshdagi bolalarda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda ertakterapiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi 317
Muxiddinova Dilfuza Sherdor qizi

Nutq madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi nutqining roli 320
N. Q. Olimova

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matematika fanini o'qitishda raqamli transformatsiya vositalaridan foydalanishning metodik paradigmasi 323
Narzullayeva Sevara Omonovna

O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi 326
Normirzayeva Maftunaxon Ilyosjon qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadqiqot faoliyatini rivojlantirishda intensiv ta'lim texnologiyalarining metodik asoslari 329
Olloqulova Farzona Umedillayevna

Maktabgacha ta'lim yoshidagi giperaktiv bolalar bilan ishlashda pedagogik kompetentligini oshirish metodikasi 332
Raimqulova Sojida Abdusaid qizi

Talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslari 335
Rustamova Shoxista Omonjonovna

Inklyuziv ta'limni tashkil etishning xorijiy pedagogik amaliyotdagi modellari 339
Sultonova Zarina Uchqun qizi

Xalq pedagogikasida ertaklarning tarbiyaviy va ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati: ma'naviy begonalashuvga qarshi tarbiyaviy omil sifatida 343
To'xtasinova Farida Davlatali qizi

B1 darajadagi talabalar uchun xorijiy tilni o'qitishda audiovizual texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirishning metodik asoslari 347
Toshpulatova Shaxsanam Xolmurodovna

Kontekstli ta'lim va uning boshlang'ich ta'lim matematikasidagi ahamiyati haqida 350
Umarova Nigora Alisherovna

Oiladagi psixologik muhitning o'spirinlarda to'liqsizlik kompleksi shakllanishiga ta'siri 353
Xalmuratova Dilorom Abdikarimovna

Ta'limda faktcheking: misinformatsiya va dizinformatsiyaga qarshi kurashishning pedagogik asoslari 356
Xidirova Maftuna Ilhom qizi

Maktab o'quvchilarini falsafiy va dunyoqarashga tayyorlash omillari 362
Xo'shboqova Farida Komiljon qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq faoliyatini rivojlantirishning lingokognitiv asoslari 370
Xusanova Gulruxsor To'lqin qizi, Aliyeva Muhlisa Baxodir qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini oshirish 374
Zokirova Sohibaxon Muxtaraliyevna, Erkinova Nazokatxon Anvarjon qizi

Эффективность занятий кроссфитом в повышении уровня общей физической подготовленности слушателей института повышения квалификации МВД Республики Узбекистан 377
Албеков Шокир Адилбекович

Роль торговых и кочевых маршрутов в формировании лингвокультурных заимствований между Хорезмом и Южной Сибирью 381
Сатымова Светлана Сатымовна

Использование искусственного интеллекта в обучении русскому языку как иностранному: проблемы и решения 385
Ташева Дилором Салимовна

Проблемы использования коммуникативного метода в преподавании русского языка студентам 389
Тоджибоева Наргиза Джумабоевна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Maktab–oila–mahalla hamkorligining qizlar ijtimoiy faolligini oshirishga ta'siri 393
Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi

Ta'lim tizimida musiqiy madaniyatni takomillashtirshning metodologik imkoniyatlari 397
Asqarova Xurshida A'zamjon qizi

Maktab biologiya kursini o'qitishda dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarning o'zaro bog'liqligi asosida metodologik savodxonlikni shakllantirish 404
Azimov Bekjon Ibrohimjon o'g'li

Oliy ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini ta'minlash usullari 407
Delov To'lqin Erkinovich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarni badiiy asarlarni janriy xususiyatlariga ko'ra izohli o'qishga o'rgatish 410
Gulmira Abdullayeva

O'zbekiston bokschilarining dunyo reytingida yetakchi o'rinlarni egallashining asosiy omillari 413
Insapov Ismoil Tuychialiyevich

Improving Learners' Engagement Through Game-Based Techniques in Language Education 416
Ismailova Ma'rifat Bakhrambek kizi

STEAM yondashuvi boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy kaliti sifatida 421
Jo'rayeva Nasiba Komil qizi

O'quvchilarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning ijtimoiylashuvi 426
Jo'rayeva Sayyora Vahobjon qizi

O'smirlarda xarakter aksentuatsiyasining o'ziga bo'lgan ishonch rivojlanishiga ta'sirining psixologik xususiyatlari 429
Jurayev Xaydarjon Odilboyevich

O'spirinlarda agressiv xulqga ta'sir qiluvchi omillar 433
Konratbayeva Ayjamal Bazarbayevna

Rus va o'zbek tillarida chorvachilik terminlarining qiyosiy tahlili 436
Kurbanova Guzal Abduraximovna

Texnologiya darslarida murakkab mexanizmlarni o'qitishning zamonaviy usullari 441
Mamadaliyev Furqat Xolmamatovich

Umumta'lim maktab o'qituvchilarining sun'iy intelekt texnologiyalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish usullari 446
Mamatova Fazilat Ixtiyorovna, Xolmirzayeva Zebo Ravshan qizi

Nutqda badiiy tasviriy vositalardan foydalanish yo'llari 450
Murodova Farangis G'anisherovna

Kichik yoshdagi o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish yo'llari 454
N. Abduvaliyeva, M. Odinajonova

Kichik maktab yoshidagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar shaxslararo munosabatini korreksiyalashda ertak terapiyasidan foydalanish 458
Nig'matova Nodirabegim Lutfillo qizi

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish 463
O'rinova Ro'zigul Jumanazar qizi

Voleybol o'yinida blok qo'yish texnikasini o'rgatishda yangi pedagogik yondashuvlar 467
Qambarov Kozimjon

Texnik yo'nalishda tahsil olayotgan talabalarga ingliz tilini o'qitishning yangi texnologiyalari 472
Babayeva Gulnozaxon Latibjonovna

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda pedagog malakasining roli 481
Davlatova Dildora Nuriddinovna

Talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishning pedagogik tamoyillari 485
Davronov Nurzod Ismoilovich

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar: toifalari va tasniflash mezonlari 490
Djurayeva Sohiba Barat qizi

Blum taksonomiyasiga asoslanib boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish usullari 495
Husenova Aziza Sharipovna

Tabiiy fan darslari jarayonida o'quvchilarda loyihaviy ishlarni tashkil etish ko'nikmasini shakllantirish 498
Matniyazova Diyora Jumanazarovna

Boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari: innovatsion taraqqiyot, metodik yangiliklar va istiqbollari 501
Nazarova Mohigul Akmalovna, Asatova Mashhura Asomiddin qizi

Kasbiy pedagogikani shakllantirish va rivojlantirish masalalari 506
Sanaqulov Xamroqul Rizaqulovich
O‘qituvchining shaxsiy fazilatlari va suggestiv kompetentligining o‘zaro bog‘liqligi 513
Shermatova Manzura Ikromjanovna
Tez qalamchizgilarda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash tajribasi 518
Suyunov Navro‘z Alisher o‘g‘li
Kognitiv tilshunoslik asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini rivojlantirish 523
Teshabiyev Dilmurod Raxmadjonovich, Madazimova Muxlisa Abdurashid qizi
Kombinatorik masalalar asosida ijodiy topshiriqlarni tuzish va ularning o‘quvchilarga ta’siri 526
Toshboyeva Saida Rahmonberdiyevna, Yusupova Latofat Abduqodir qizi
Linguodidactic Foundations for Enhancing Professional Competence in Practice-Oriented Language Education 530
Uktamova Navruza Botir qizi
Audiovizual usul qo‘llanilganda o‘quvchilarning til ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlarni baholash 535
Umarov Aziz Avazovich
Ona tili – ART texnologiya va kreativlik fanida so‘z san’atining omili sifatida 540
X. Sanaqulov, Sh. Nurmatova
Etnopedagogik yondashuvning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiylashuv jarayoniga ta’siri 543
Xamroqulova Xilola Qosimjon qizi
Ajdodlarimiz o‘gitlari asosida o‘quvchi-yoshlarda axloqiy sifatlarni shakllantirish texnologiyasi 547
Xatamova Nilufar Xaydarovna
Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ o‘qish madaniyatini rivojlantirishda generativ sun’iy intellekt texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari 550
Xayitova Firuza Abdullayevna
Rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta’limning mazmuni va tarixiy taraqqiyoti 554
Yoziyeva Umida Lutfullayevna
O‘quv vaziyatlarini loyihalash orqali talabalar o‘quv faolligini oshirish 558
Zakirova Dilfuza Sayidolimovna
O‘quvchilar orasida jismoniy faollikni oshirish uchun yangi ilmiy yondashuvlar 561
Zaynobidinov Dilshodbek Qobilovich
Активные методы обучения как коммуникационная основа современного урока 566
Ахмедова Мукаддас Ходиматовна
Инклюзия как путь к равным возможностям: развитие системы образования Узбекистана 570
Баротова Шохсанам Бахтиёр кизи, Мауш Ребия Джамшедовна, Мурадова Дилфуза Махмудовна
“Qurilish konstruksiyalari” fanini o‘qitishda kasbiy-amaliy kompetentlikni rivojlantirish 576
No‘manova Soxiba Ergashboyevna
Креативный педагогический подход в музыкально-теоретических и практических занятиях по искусству макома 582
Нурматова Фируза Муминовна
Система упражнений по методике обучения средствам речевой выразительности узбекского языка 587
Фаттахова Д. А.
Oliy ta’limda kompetensiyaga asoslangan o‘qitish modellari 592
Ernazarov Alisher Ergashevich, Chinqulova Gulmehra
The Concept of Symbols in Linguoculturology 598
Hamraqulova Gulandom Sodiq qizi
Raqamli o‘yinlarga (mobile games) qaramlikning kognitiv samaradorlikka salbiy ta’siri 601
Turamov Muhammadzohid Rustamjon o‘g‘li
OTM talabalarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash asosida ilmiy tadqiqot ishlariga yo‘naltirishning zamonaviy metodlari 605
Sobirov Zahriddin Sadriddinovich
Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarda kiryativlikni rivojlantirish 609
Qo‘chqarov Mirzavali Qo‘zibayevich
Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining axloqiy tarbiyasini shakllantirish 613
Yaqubova Dinora Bahodirovna
Zamonaviy ta’lim tizimida AR (Augmented Reality) texnologiyalarining qo‘llanilishi 617
Abdumo‘minov Burxonjon Sunnatillo o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

The Role of Psychological Support in the Formation of Students' Socio-Emotional Competence in Preschool Education 622
Kamoldinova Diyora Jaloliddin qizi

Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi 626
Xudoynazarova Moxira Xakimovna

Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini metodlar orqali rivojlantirish 629
Ro'zmetov Ravshan Sharipbayevich

Bo'lajak tarbiyachilarda muloqot madaniyatini tarbiyalash 633
Uljayeva Sevara Abdirazzoqovna

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy darsliklar tuzilishi va mazmuni 638
Po'latova Marjona Inomjon qizi

STEAM ta'lim texnologiyasini maktabgacha ta'limida qo'llash bo'yicha xorijiy tajribalar 643
Saidova Nigora Olimovna, Pirmatova Zaynabxon Elmurod qizi

Raqamli texnologiyalar vositasida bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish 646
Ergasheva Sunbula Baxtiyor qizi

O'quvchilarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning shakllanishi va uning dolzarb muammolari 650
Gapparova Mastona Safaraliyevna

Adabiyot darslarini o'qitishda 5E modelidan foydalanish 654
Abdiraupova Zarnigor Abdinabi qizi

Oliy ta'limda kompetensiyaga asoslangan o'qitish modellari 657
Ernazarov Alisher Ergashovich, Chinqulova Gulmehra

Traditional Techniques and Modern Approaches in the Production of National Costumes 665
Jabborova Dilshoda Xolmamat qizi

Pedagogik platformalar va kognitiv-didaktik yondashuvlar integratsiyasi yordamida talabalarning kasbiy tayyorgarlik tizimini yangi bosqichga olib chiqish 668
Raxmonov Omadjon Mamasidiq o'g'li

Aqli zaif o'quvchilarda disgrafiyani bartaraf etishda assistiv texnologiyalarning ahamiyati 672
Usmonov Umid Allayorivich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tayanch hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish 676
Adizova Nigora Baxtiyorovna, Akbarova Sarvinoz Sadriddinovna

Tadqiqotchilik kompetentligi pedagogik muammo sifatida 681
Ergashev Nozim Nabiyevich

Teaching Reading to Young Learners: Essential Principles for Primary School Teachers 684
Toshtanova Maftuna Xamidjon qizi

Tarmoq qurilmalari va tizimlarini boshqarish modulini o'qitish orqali o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash 687
Karimova Charos Abduhalim qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda og'zaki nutq rivojlanishining psixolingvistik asoslari 691
Musayeva Nafisa Kudratovna, Muxammadova Saodat Muzaffar qizi

"Kasbiy ma'naviyat" fani bo'lajak pedagoglarda ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarni intensiv rivojlantirish omili 695
Ismoilov Yoqubjon Quchqarboyevich

Yapon tilini o'rgatishda talabalarning gapirish ko'nikmasini rivojlantirish: tamoyillar, bosqichlar va innovatsion usullar 699
Baqoyev Navro'zjon Abdullo o'g'li

Texnologik ta'lim jarayonida ixtirochilik va loyihalashtirish kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari 705
Zokirova Nargiza Akbarjonovna

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning psixologik asoslari 710
Eshnazarova Farida Jo'raqulovna

Ta'lim islohotlari sharoitida genderga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari 714
Yaxyayeva Sojida Abduraximovna

Ko'rsatish olmoshlarining vazifaviy uslublarda qo'llanilishi 718
Berdiyeva Malika

Nazorat turlari orqali o'quvchilarning savodxonlik kompensatsiyasini shakllantirish 721
Xoldarova Irodaxon Valijonovna, Jo'rayeva Shodiya Kenjaali qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Zamonaviy boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida o'quvchilarda lug'atlar bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi 726
Buvajonova Mohiraxon Usmonali qizi

Boshlang'ich ta'limni modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari: innovatsion taraqqiyot, metodik yangiliklar va istiqbollari 731
Nazarova Mohigul Akmalovna

Maktab va pedagogika institutlari o'rtasida amaliyotga yo'naltirilgan dual ta'lim modelini takomillashtirish: muammolar va yechimlar 736
Arabova Muxiba Bazarovna

Помощь советского государства в подготовке кадров для арабских государств 740
Хомидова Камола

Место Узбекистана в развитии культурной сферы Советского союза во второй половине XX века .. 744
Бекназаров Собиржон

Toshkent xalqaro kinofestivallarining Arab davlatlari va Afrika mamlakatlari kinosan'atida tutgan o'rni 748
Sharifov Shoxjaxon To'lqinjon o'g'li

Ekonometrika fanini o'qitishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari va istiqbollari 752
Bobonorova Qundizxan Quralbay qizi

O'quvchi faolligini oshirishda jadid maktablari tajribasi va faol ta'lim metodlarining integrativ qo'llanilishi .. 759
Bobonazarov Orif Abrayqulovich

Влияние гендерной лингвистики на развитие психолингвистических исследований в Узбекистане .. 764
Мусаева Елена Казимовна

Psixik rivojlanishni tashxislashda psixofiziologik usullardan foydalanish samaradorligi 767
Sh. L. Rahmonova

O'QUVCHILARDA IJTIMOIY TARMOQLARGA QARAMLIKNING SHAKLLANISHI VA UNING DOLZARB MUAMMOLARI

UDK-316.6

Gapparova Mastona Safaraliyevna
IYI Universiteti Pedagogika va psixologiya va umumta'lim fanlar kafedrasi o'qituvchisi
ORCID: 0009-0008-0309-8791

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'rta maktab o'quvchilari – o'smirlar orasida ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning shakllanishi bilan bog'liq muammolar tahlil qilingan. O'smirlarning ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotiga xos psixologik va ijtimoiy xususiyatlar aniqlangan. O'tkazilgan tadqiqotlar asosida muallif tomonidan ijtimoiy tarmoqlarning o'smirlar uchun joziba-dorligini belgilovchi omillar hamda addiktiv xulq-atvor shakllanishining asosiy sabablari ajratib ko'rsatilgan. Shuningdek, o'smir yoshidagi maktab o'quvchilarida ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning oldini olish zarurligi ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik, addiktiv xulq-atvor, o'smirlar, shaxsning psixologik xususiyatlari.

Abstract: This article examines the problems of social network addiction among adolescent secondary school students. The psychological and communicative characteristics of adolescents' interaction in social networks are analyzed. Based on the conducted research, the author identifies the factors that determine the attractiveness of social networks for adolescents, as well as the main causes of the formation of addictive behavior. The necessity of preventing social network addiction among adolescent students is scientifically substantiated.

Key words: social networks, social network addiction, addictive behavior, adolescents, psychological characteristics of personality.

Аннотация: В данной статье рассмотрены проблемы формирования зависимости от социальных сетей у школьников подросткового возраста. Проанализированы психологические и коммуникативные особенности общения подростков в социальных сетях. На основе проведённого исследования автором выделены факторы привлекательности социальных сетей для подростков, а также основные причины формирования аддиктивного поведения. Обоснована необходимость профилактики зависимости от социальных сетей среди школьников подросткового возраста.

Ключевые слова: социальные сети, зависимость от социальных сетей, аддиктивное поведение, подростки, психологические особенности личности.

KIRISH

Ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy texnologiyalar bugungi kunda yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab har o'nta o'smirdan biri ijtimoiy tarmoqlar va kompyuter o'yinlariga berilish oqibatida ruhiy muammolarga duch kelmoqda. So'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarga bo'lgan qiziqish kuchayib, o'smirlar orasida ulardan foydalanish 2018–yilda 7 % dan 2022–yilda 11 % gacha oshgani qayd etilgan. Shuningdek, yirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ishtirok etgan bolalarning 11 % ida ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik belgilari kuzatiladi (qizlarda bu ko'rsatkich 13 %, o'g'il bolalarda esa 9 %). Ushbu raqamlar ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ruhiy salomatligiga ta'siri bo'yicha jiddiy tashvishlar mavjudligini ko'rsatadi.

Kun.uz xabariga ko'ra, JSST hisobotida ijtimoiy tarmoqlar bilan bir qatorda videoo'yinlarga ham haddan ortiq berilish yoshlar o'rtasida keng tarqalganligi ta'kidlangan. Bunday sharoitda "internet olami" o'smirlarni real hayotiy majburiyatlardan chetlashtirib, diqqat va o'zini nazorat qilish mexanizmlarining susayishiga olib keladi. Shu sababli, kirishda ta'kidlanganidek, bir joyda 2–3 soatdan ortiq vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazadigan yoshlar bilan bog'liq xavotirlar tobora ortib bormoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiy tarmoqlarning o‘quvchilar shaxsiyati va xulq-atvoriga ta’siri masalasi psixologiya va pedagogika fanlarida keng o‘rganilgan. Babaeva, Voyskunskiy va Smyslova tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda Internet muhitining shaxs rivojlanishiga ta’siri, xususan, virtual muloqotning real ijtimoiy munosabatlarni siqib chiqarishi, emotsional holat va identifikatsiya jarayonlariga salbiy ta’siri ilmiy asosda tahlil qilingan. Mualliflar Internetdan nazoratsiz foydalanish shaxsda bog‘liqlik, yolg‘izlik va ijtimoiy begonalashuv holatlarini kuchaytirishini ta’kidlaydilar.

Bolalar va o‘smirlar auditoriyasi uchun ijtimoiy tarmoqlarning xavflari Godik tadqiqotlarida alohida ko‘rsatib berilgan. Uning fikricha, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar yoshlarning axborotni tanqidiy qabul qilish ko‘nikmalarini susaytirishi, psixologik barqarorlikka putur yetkazishi mumkin. Shuningdek, Gulevich tomonidan yoritilgan muloqot psixologiyasi doirasida ijtimoiy tarmoqlardagi yuzaki muloqot shakllari real empatiya, faol tinglash va ijtimoiy mas’uliyat kabi sifatlarning yetarli darajada shakllanmasligiga olib kelishi qayd etilgan.

Internetga qaramlik muammosining oldini olish masalalari Drepa tadqiqotlarida psixologik-profilaktik yondashuvlar orqali asoslab berilgan. Muallif ta’lim muassasalarida tizimli tushuntirish ishlari, psixologik treninglar va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish muhimligini ta’kidlaydi. Zaretskaya esa kompyuter va Internetga qaramlikka yondashuvlarni tahlil qilib, ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikni alohida psixologik muammo sifatida baholaydi va uni 2017-yilga kelib pedagogik-amaliy muammo darajasiga chiqqanligini asoslaydi. Ushbu tadqiqotlar o‘quvchilarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning shakllanishi va uning dolzarbligini ilmiy jihatdan tasdiqlab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda o‘quvchilarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning shakllanishini aniqlash va uning dolzarb muammolarini baholash maqsadida kompleks empirik yondashuv qo‘llanildi. Ma’lumotlar umumta’lim maktablari o‘quvchilari orasida o‘tkazilgan anonim so‘rovnomalar, psixologik testlar hamda yarim tuzilgan suhbatlar orqali yig‘ildi. So‘rovnomalar ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish chastotasi, maqsadi va davomiyligini aniqlashga yo‘naltirildi, testlar esa qaramlik darajasi va emotsional holat ko‘rsatkichlarini baholash imkonini berdi. Shuningdek, maktab psixologlari bilan hamkorlikda kuzatuv usuli orqali o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi va muloqot xususiyatlari tahlil qilindi. Olingan ma’lumotlar statistik va mantiqiy tahlil usullari asosida umumlashtirilib, qaramlik belgilari bilan o‘quvchilarning psixologik va ijtimoiy holati o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ijtimoiy tarmoqlar kishilarni, avvalo, mukofotlash tizimi orqali jalb qiladi. Do‘stlardan kelgan “like”lar va ijobiy fikrlar miyaning zavq markazlarini faollashtirib, dopamin ajralishini rag‘batlantiradi. Bu esa insonni yana shu hissiy holatni qayta boshdan kechirish uchun ijtimoiy tarmoqlarga qaytishga undaydi. Ikkinchi sabab – axborotni tez va xilma-xil qabul qilish imkoniyatidir. Internet va raqamli vositalar yordamida har qanday axborotni istalgan vaqtda tez topish mumkin. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda qisqa yangiliklar, maqolalar, video va musiqa ketma-ketligidan iborat yangiliklar lentasi mavjud bo‘lib, miya ushbu tezkor ritmga moslashib qoladi. Bu jarayon oddiy qidiruv tizimlariga nisbatan kam energiya talab etadi: foydalanuvchi qidiruv so‘rovlarini qayta-qayta kiritmaydi, balki yangiliklar lentasini ochib, xohlagan kontentni tomosha qiladi. Uchinchi sabab – real hayotda o‘ziga ishonchi past bo‘lgan shaxslarning onlayn muhitda o‘zini boshqacha tarzda namoyon etish imkoniyatidir. Tadqiqotlarga ko‘ra, o‘zini boshqalar bilan doimiy va mukammal tarzda solishtirish yoshlarning o‘zini baholash darajasini pasaytiradi. Masalan, mukammal tana qiyofasi aks etgan Instagram tasvirlari o‘smir qizlarda o‘z-o‘zini baholashning pasayishiga olib keladi. Shu tariqa, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni o‘ziga xos zaif tomonlarini unutib, virtual muhitte o‘zini “eng zo‘r” inson sifatida ko‘rsatishga undaydi.

Avvalo, ijtimoiy tarmoqlarda ortiqcha vaqt o‘tkazish diqqat yetishmovchiligi (e’tibor buzilishi)ga olib keladi. Buning asosiy sababi – doimiy almashinib turadigan qisqa kontent va bildirishnomalarning miya faoliyatidagi diqqatni jamlash mexanizmlarini zaiflashtirishidir. NamSPIman tadqiqotiga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlardagi uzluksiz bildirishnomalar va o‘zgaruvchan kontent e’tiborni taqsimlangan holatda shakllantirib, bir masalaga uzoq vaqt davomida e’tibor qaratish qobiliyatini pasaytiradi. Shuningdek, Oksford va Harvard universitetlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlardan haddan ziyod foydalanish miya tarkibidagi kulrang modda hajmining kamayishiga olib kelib, xotira va uzoq muddatli e’tibor pasayishiga sabab bo‘ladi. 2004–yilda odamlar bir vazifaga o‘rtacha 2,5 daqiqa e’tibor qaratgan bo‘lsa, hozirgi kunda bu ko‘rsatkich 50 soniyadan kamni tashkil etmoqda. Natijada, uzluksiz almashib turadigan kontent e’tiborni chalg‘itishga o‘rgatadi va o‘quv hamda tadqiqot faoliyatini samarali tashkil etishda qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Ikkinchi muhim muammo – ruhiy salomatlikning buzilishidir. So‘nggi yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlarda uzoq vaqt davomida bo‘lish va ruhiy tushkunlik hamda xavotir alomatlari o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatmoqda. Masalan, JAMA Pediatrics jurnalida e’lon qilingan tahlillarga ko‘ra, kuniga 3 soat va undan ortiq ijtimoiy tarmoqlardan foydalanuvchi o‘smirlar orasida depressiya va o‘zini past baholash xavfi ancha yuqori ekanligi aniqlangan. Buyuk Britaniyada 14 yoshli 11 mingga yaqin bolalar ishtirokida o‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, qizlar orasida ijtimoiy tarmoqlardagi faollik yuqori bo‘lgan hollarda depressiya alomatlari ko‘proq kuzatilgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich o‘g‘il bolalarga nisbatan sezilarli darajada yuqori ekani aniqlangan. Mutaxassislar fikricha, ayniqsa Instagram va Snapchat kabi vizual platformalar o‘z tanasi va hayotidan norozilik hissini kuchaytiradi. Bu esa uyqu sifatining yomonlashishiga, xavotir va depressiya darajasining oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, zo‘ravonlikning bir ko‘rinishi bo‘lgan kiberbulling ham ijtimoiy tarmoqlarda tez tarqalib, bolalarda xavotir, tushkunlik va posttravmatik stressga o‘xshash alomatlar paydo bo‘lishi xavfini oshiradi.

Uchinchi jihat – o‘zini past baholash va ijtimoiy izolyatsiyadir. So‘nggi ma’lumotlarga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlardan uzoq vaqt davomida foydalanish aslida yolg‘izlik hissining kuchayishiga olib keladi. Masalan, internet salomatligini o‘rganayotgan tadqiqotchilar aniqlashicha, kuniga 2 soatdan ortiq vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazadigan yoshlar kam foydalanadigan tengdoshlarga nisbatan o‘zini 2–3 baravar ko‘proq yakkalangan holda his qiladi. Meta (Facebook) kompaniyasining ichki tadqiqotida ham ijtimoiy tarmoqlar bilan bog‘liq xavotirli holatlar aniqlangan: ovqatlanish tartibining buzilishidan aziyat chekadigan o‘smir qizlarning 17 % ida Instagramdan foydalanish natijasida ahvol yomonlashgani, 14 % ida esa o‘z joniga qasd qilish haqidagi fikrlar kuchaygani qayd etilgan. Shunga o‘xshash xavotirlar AQSH Bosh shifokorining 2023–yildagi hisobotida ham keltirilgan bo‘lib, unda ijtimoiy tarmoqlarning bolalar va o‘smirlar ruhiy salomatligiga jiddiy tahdid solayotgani ta’kidlangan.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish yoshlarning xulq-atvorida ham muayyan o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi. Masalan, kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda real hayotga qaraganda jasoratliroq bo‘lib, yuzma-yuz aytish qiyin bo‘lgan fikrlarni onlayn muhitda bemalol ifoda etishga moyil bo‘ladilar. Ayniqsa, Instagram orqali to‘plangan “like”lar insonni doimo o‘zini boshqalar bilan solishtirishga undab, obro‘ va e’tiborni oshirish maqsadida haddan tashqari, ayrim hollarda esa ekstremal xatti-harakatlarga borishga majbur etishi mumkin. Natijada, yoshlarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi susayib, qoniqmaslik hissi kuchayadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar axborot almashinuvi va muloqotning qulay vositasi bo‘lib qolgan bo‘lsa-da, ulardan me’yoridan ortiq foydalanishning salbiy oqibatlari ko‘plab tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Diqqatni bir nuqtaga jamlash qobiliyatining pasayishi, keng ko‘lamli axborot oqimiga miyaning o‘ziga xos moslashuvi, doimiy stress va tushkunlik holatlari ijtimoiy tarmoqlar bilan tez-tez muloqot qilish natijasida yuzaga kelishi mumkin. Bundan tashqari, yoshlar orasida “FOMO” – muhim narsani o‘tkazib yuborishdan qo‘rqish hissi – kuchayib bormoqda, chunki doimiy yangilanishlar ularni “hamma narsa boshqalar hayotida sodir bo‘layotgandek” tuyulishiga olib keladi. Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlardan unumli va me’yorida foydalanishni shakllantirish hozirgi jamiyat uchun muhim vazifa hisoblanadi.

Ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish nafaqat xulq-atvor darajasida, balki o‘quvchilarning kognitiv (bilish jarayonlari) hamda emotsional holatiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik kuchaygani sayin, ularning diqqati tarqoqlashadi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishi pasayadi va o‘z-o‘zini boshqarish darajasi susayadi.

Diqqatning pasayishi ijtimoiy tarmoqlarning tezkor almashinuvga asoslanganligi bilan izohlanadi, natijada o‘quvchilarda chuqur fikrlash va uzoq vaqt davomida bir vazifaga jamlanish qobiliyati sustlashadi. Xotira faoliyatining zaiflashuvi esa doimiy o‘tkinchi axborot oqimiga moslashgan ongda barqaror bilimlarni eslab qolish jarayonining qiyinlashuvi bilan bog‘liq. Tadqiqotlarga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlardan intensiv foydalanadigan o‘quvchilarda o‘qish samaradorligi 15–20 % ga past bo‘ladi. Shuningdek, “doimiy onlayn bo‘lish” ehtiyoji o‘quvchilarda ichki tashvish va stress holatlarini kuchaytiradi. Boshqalar tomonidan bildirilgan “like”lar va “izohlar”ga haddan ziyod bog‘liqlik shaxsiy qiymatni ijtimoiy bahoga qaram qilib qo‘yadi. Paradoks shundaki, onlayn muloqotlar ko‘paygan sari haqiqiy ijtimoiy munosabatlar kamayib, yolg‘izlik hissi ortadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi ideal obrazlar bilan doimiy solishtirish real hayotdan chekinish va jamoaviy munosabatlarda qiyinchiliklarning paydo bo‘lishiga olib keladi. Internetda erkin muloqot qiladigan o‘quvchi real hayotda esa uyalchan yoki ijtimoiy qo‘rquvga moyil bo‘lib qolishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda vaqtni boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlarga ajratilgan vaqtni oldindan rejalashtirish va aniq cheklovlarni belgilash zarur. Masalan, kun davomida ijtimoiy tarmoqlarda sarflanadigan vaqtni aniqlash, tungi soatlarda esa telefonni boshqa xonada zaryadlash tavsiya etiladi. Bunday chora-tadbirlar e’tiborni internetdan chalg‘itib, uyqu sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy muloqotni kuchaytirish ham muhim omillardan biridir. Onlayn muloqot o‘rniga shaxsiy uchrashuvlarni ko‘paytirish, do‘stlar va oila a’zolari bilan yuzma-yuz muloqot qilish ijtimoiy ko‘nikmalarni mustahkamlaydi. O‘zbekistonlik va xorijlik mutaxassislar tavsiyalariga ko‘ra, do‘stlar bilan qo‘shma tadbirlarda ishtirok etish ijtimoiy tarmoqlarga haddan tashqari bog‘liqlikni kamaytirishga yordam beradi.

Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish alohida ahamiyatga ega. Kitob o‘qish, sport bilan shug‘ullanish, ijodiy faoliyatlar qisqa ko‘ngilochar kontentga muqobil bo‘lib, stressni kamaytiradi va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni muvozanatlashtiradi. Masalan, qisqa videolar o‘rniga film tomosha qilish yoki ochiq havoda sayr qilish ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Oilaviy media rejasini ishlab chiqish ham samarali choralardan biridir. Oila a’zolari birgalikda onlayn va oflayn vaqt muvozanatini belgilab, telefon va kompyuterlardan foydalanish qoidalarini kelishib olishlari lozim. Masalan, uxlash vaqtida barcha elektron qurilmalarni boshqa xonada zaryadlash oddiy, ammo samarali usul hisoblanadi.

Ushbu tavsiyalarni hayotga tatbiq etish yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarga bo‘lgan salbiy qaramligini kamaytirishga xizmat qiladi. Mutaxassislar ta’kidlashicha, tarmoqlardan foydalanish vaqti va sifatini nazorat qilish, shuningdek, tabiiy ijtimoiy muhitda faoliyatni rag‘batlantirish ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning oldini olishda samarali hisoblanadi.

O‘quvchilarda ijtimoiy tarmoqlardan sog‘lom foydalanish madaniyatini shakllantirish muhim. Buning uchun kundalik onlayn vaqt bo‘yicha cheklovlar joriy etish, dars jarayonida smartfonlardan foydalanish tartibini belgilash va axborotni filtrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish tavsiya etiladi. Ushbu chora-tadbirlar o‘quvchilarda mas’uliyatli raqamli xulq-atvorni shakllantiradi.

Psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish ham dolzarb vazifalardan biridir. Maktab psixologlari tomonidan ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik darajasini aniqlovchi testlar (CIAS, IAT, SAS-SV)dan foydalanish, xavf guruhidagi o‘quvchilar bilan individual suhbatlar o‘tkazish va emotsional barqarorlik hamda stressga chidamlilikni oshirishga qaratilgan treninglar tashkil etish tavsiya etiladi. Bu o‘quvchilarning psixologik himoya mexanizmlarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, ota-onalar uchun ma’rifiy seminarlar tashkil etish zarur. Tadqiqotlarga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikning 60–70 % omili oilaviy nazoratning sustligi bilan bog‘liq. Shu sababli ota-onalar uchun “Raqamli xavfsizlik”, “Farzandni onlayn baholashdan himoya qilish” mavzularida seminarlar o‘tkazish, oilada telefon va internetdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish hamda nazorat dasturlaridan foydalanishni o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish qaramlikning oldini olishda yetakchi omillardan biridir. Maktablarda sport to‘garaklari, ijodiy studiyalar, fan klublari va ijtimoiy loyihalar faoliyatini kengaytirish tavsiya etiladi. Bu o‘quvchilarning e’tiborini virtual muhitdan real faoliyatga yo‘naltirish imkonini beradi.

Ta’lim jarayoniga media savodxonlikni kiritish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Media savodxonlik mashg‘ulotlari o‘quvchilarda soxta axborotni aniqlash, algoritmlarning ta’sirini tushunish va axborotni tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu esa ularni turli manipulyatsiyalarga beriluvchanlikdan himoya qiladi.

Maktab va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali oilaviy muammolarga o‘z vaqtida aralashish, xavf guruhidagi o‘quvchilarni nazoratga olish hamda sog‘lom turmush tarziga yo‘naltirilgan tadbirlarni tashkil etish imkoniyati kengayadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish bo‘yicha profilaktik monitoring olib borish, o‘quvchilar orasida yarim yillik statistik tahlillar o‘tkazish, qaramlik darajasi dinamikasini baholash va profilaktika dasturlarini muntazam yangilab borish tavsiya etiladi. Monitoring natijalari asosida maktab psixologi va pedagogik jamoa aniq va samarali ishlash strategiyasini ishlab chiqishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Babaeva Yu.D., Voyskunskiy A.E., Smyslova O.V. Internet: shaxsiyatga ta’siri // Internetdagi gumanitar tadqiqotlar / tahr. A.E. Voyskunskiy. – M.: Mojaysk–Terra, 2000. – 11–39-betlar.
2. Godik Yu.O. Bolalar va o‘smirlar uchun tahdidlar va xavfsizlik xatarlari ommaviy axborot vositalarida // Mediascope. – 2011. – № 2. – 32–39-betlar.
3. Gulevich O.A. Muloqot psixologiyasi. – M.: Moskva psixologiya va ijtimoiy instituti, 2008. – 384 b.
4. Drepa M.I. Talabalar orasida internetga qaramlikning psixologik oldini olish: referat. dis. … ped. fanlari nomzodi. – Pyatigorsk, 2010. – 24 b.
5. Zaretskaya O.V. Kompyuter va Internetga qaramlik: muammoga yondashuvlarni tahlil qilish va tizimlashtirish // Psixologiya: fan va ta’lim. – 2017. – 9-jild, № 2. – 145–165-betlar.
6. https://doi.org/10.17759/psyedu.2017090213

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №12

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.